

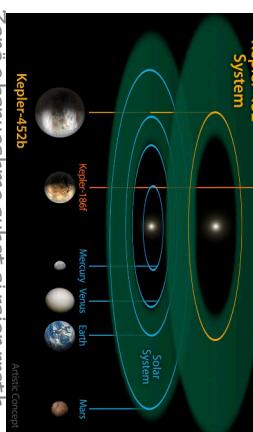

Asteroidet janë shkëmbinj që silien Diellit. Përmesat e tyre shkojnë teri në disa qindra kilometra. Gjenden rrevesht në një zonë unazore mes Marsit dhe Jupiterit, që quhet brezi Ryasor asteroidal.

Kometat janë topa skulli dhe pluhuri që iñe nga brezi Kuiper dhe nga Reja Oort. Iganjëherë kometat i afrohen Diellit. The shkrirjet. Një nga kometat më të amarshme është Kometat e Halley, që na iziton çdo 75 vjet.

- Kometat janë topa akulli dha pluhuri që vinë nga brezi Kuiper dhe nga Reja Oort. Nganjëherë kometat i afrohen Diellit. është shkrujnë. Një nga kometat më të famshme është Kometat e Halley, që na viziton çdo 75 vjet.

- Meteoroidet janë shkëmbinj që udhëtojnë nëpër sistemin diellor. Nëse hyjnë në atmosferën e Tokës qohen meteorë, ose yje që bien. Nëse arrijnë në sipërfaqen e Tokës, qohen meteore.
- Hënëtjanë trupa që sillen metore planetave ose planetave xhuxhe.

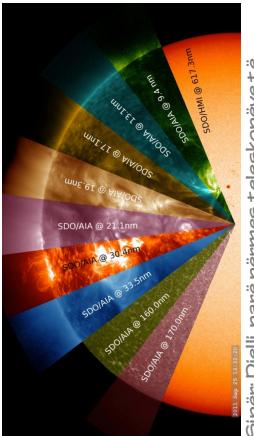

Dielli

Dielli është një yll. Ai ndodhet në qendrën e Sistemit Diellor dhe mbart 99.9% të masës së tij. Dielli është një yll me masë mesatare. Yjet më të mëdha kanë masa njëqind herë më të larta, ndërsa më të voglat kanë masa dhjetë herë më të ulëta.

Gjithe nxentesia dhe arita qe marrim nga Dielli vjen prej bërtħamex së tij, ku ndodh bashkini i hidroqenit. Temperatura nè qedet t-tarbiex, eshtet 15 milionë grade Celsius.

Fusha magnetike e Diellit shkakton rjè rradhë dukurish si njollat diellore, shpärthimiet, stuhiġiet dha agħnejt e mrrekullu leshme polare nè Toké.

ndryshtëm, secili në gjatësi i vale dritore (njyllra) të ndryshme. Vëzhgimi i një tipi të ndryshme dritës i legj astronomorët, të studiuarja procese të larmishme fizike. Për studimdhënë, njollat e Diellit janë të erëta përdhërtë të dhukshme (400 deri 700 nm) kur vjeni ultravjollcje janë të ndritshme. Shpërndhinet diellorejanë të ndritshme në ultravjollcën e largët (100 deri 100 nm) dhe prezze X (1 deri 10 nm).

Diatëzës: Një agjm polar. Ai jep prejprapjeve atyre që vijnë nga Diellit dhe atomeve të atmosferës tokësore.

Djathtas: Një agim polar
Ai ndodh prej përplasjeve
mes grimave të ngarkuar
që vijnë nga Dielli dhe
atomave të atmosferës
tikësore.

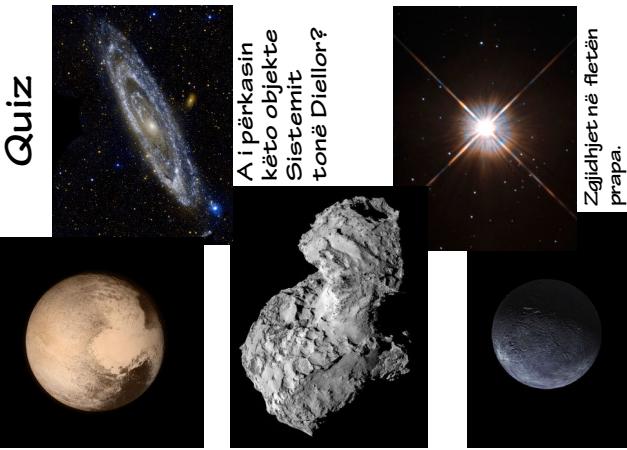
Universi né xhepin tim!

A composite image of a solar system. In the foreground, a large orange-yellow planet, resembling Earth, is partially visible. Behind it, several other planets of varying sizes and colors (blue, green, brown) are arranged in a line, some with prominent rings. A bright blue comet with a long, luminous tail is positioned between the large orange planet and the second largest blue planet. The background is a dark, star-filled space.

Gloria Delgado
Inglada
Instituti
Astronomie,
UNAM, Mexico

Quiz

...per kac...
keto objekte
Sistemit
tonë Diellor?

Dielli ynë është vëtëm njëri nga qindra miliarda* yjet që ekzistojnë në Rrugën e Qumështit, galaksinë tonë. Rruja e Qumështit është njëra nga 10^{11} galaksitë që ekzistojnë në Univers. Pra, sa sisteme planetare mendoni se ekzistojnë në të gjithë Universin?

Kjo është pyetje e vështirë, sepse në Univers ka tipe të ndryshme yjesh: disa prej tyre janë shumë të nxehë, ndërsa të tjerët më të ftontë, disa të vërtmuar, siç është Dielli ynë, disa të tjerë të mbledhur në grupe. Ne sot jemi në gjendje të imagjinojmë se shumë yje në Univers duhet të kenë planetë rrötull tyre.

Planeti i parë iashjtë sistemit diellor është zbuluar në 1988. Në fund të vitit 2016 njiheshin 3540 planete të tilla!

P^laneti i parëjashtë sistemit diellorështë zbuluar në 1988 fund të vitit 2016 njiheshin 3 planetë të tillë!

80

6

sapozbuluara.

12

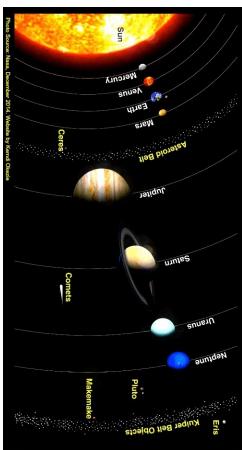
५

Saturni, Uranianihe Neptuni).

Sistemini Diellor përbëhet nga Dielli, dñe të gjithë trupat që sillen rrötull tij: planetë, planete xhuxhe, hëna, asteroide, kometa, meteoroide...

Përberësia e tjerë (asteroide, dñe grimcave pluhurit) janë shumë më të vegjel.

10

Sistemi Diellor përbëhet nga Dielli, dñe të gjithë trupat që sillen rrötull tij: planetë, planete xhuxhe, hëna, asteroide, kometa, meteoroide...

Rreth njëzet e pesë objekte në Sistemin Diellor kanë diametra mbi 1000 kilometra: Dielli, katër planetet e gazta dhe katër planetet e nglashme me Tokën, pesë planetë xhuxhe, mëtë 12 hëna dhe objekte përtëj Neptunit.

Përberësia e tjerë (asteroide, dñe grimcave pluhurit) janë shumë më të vegjel.

Planetet

Për herë të parë përkufizimi i një planeti u dha në Gusht, 2006 nga Bashkimi Ndërkombëtar i Astronomisë (IAU). Me këtë përkufizim, Plutoni pushoi së geni planeti i nentë.

Një planet është një rrëth Dialit, mundur formëri errumbullakët prej 1) silit në orbitë rrëth Dialit, 2) ka masë aq të madhe sa ia bën të gravitetit të vet, dñe 3) ika tërhequr nga zona që e rrëthon të gjitha objektet e vogla.

Objektit që plotësojnë kushtet 1) dhe 2) por jo 3), si Plutoni ose Ceres, qithë planetë xhuxhe.

Sistemini Diellor përmban tetë planetë katër planetëtë ngjashëm me Tokën (Merkuri, Afërdita, Toka dhe Marsi) dhe katër planetëtë gazta (Jupiteri, Saturni, Uranianihe Neptuni).

11

Zonat në Sistemin Diellor

Ky minillëvë është shkruar më 2016 nga Gloria Delgado Ingla e Institutit të Astronomisë UNAM (Meksika). Është përtijhyer në shqip nga Mimozë Hafizi e Universitetit të Tiranës.

Kapakuip përparrë është një shkrim artistik i sistemit Diellor me yllin e tij (Diellin), të të planetet, dñe 130 hënat, kometat, asteroidet, shkëmbinjtë dñe grimcat e pluhurit. Burimit NASA, imazhet e tjerajarië kryesështëngë NASA, ESA dhe arkivat e Hubble.

Sistemi yllë Diellor është formuar rrëth 4-600 milionë vite më parë. Këtë ne e dëmë nga studimi i meteoreve dhe i radioaktivitetit. Gjithshka filloj me një re gazi dhe shpërtim supernova diku afër saj e turbulloi renë e qjetë, e cila filloj të ngrueshet më saje të gravitetit të vet, duke formuar një disk të sheshë rrötullues, ku shumica e lëndës ishte mbledhur në qendër: protodelli.

Më pas, më saje të gravitetit, një tjetër filloj të grumbullohej në toptja, disa prej të cilëve u rrumbullakosën dhe formuan planetet dhe planetet xhuxhe. Nga mbetja u formuan kometa, asteroidet dhe meteoroidet.

9

Formimi i Sistemit Diellor

Topat përfaqësjojnë planetet e ndryshme të Sistemit Diellor. Në secilin prej imazheve janë respektuar pëmasat e planeteve.

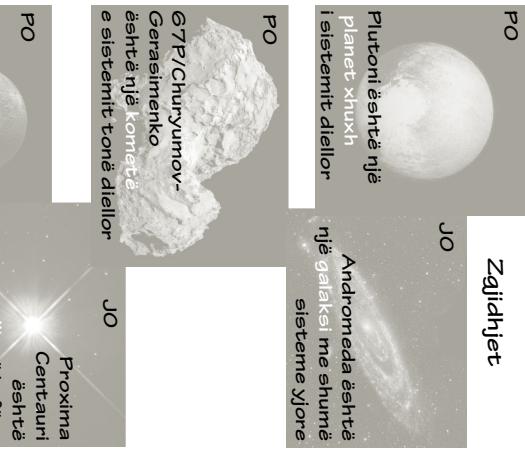
Nga e majta në të djathtë është poshtë:

- Maitas: Toka, Afërdita, Marsi, Merkurji.
- Jupiteri.
- Raja Oort përmban rrëpuna të akullt në kufijtë e Sistemit Diellor.

Djalthas: Kuiperi përmban qindra mijra kometa dhe trupa të tijës, si kometa e tijë qindra vite nga graviteti!

- Maitas: Dielli, Jupiteri, Saturni, Urani, Neptuni, Toka, Afërdita, Marsi, Merkurji.

Djalthas: Proxima Centauri është ylli më i afërt me Diellin tonë

PO

Plutoni është një planet xhuxh i sistemit diellor

PO

Andromeda është galaksi me shumë sisteme yjore

PO

Churyumov-Gerasimenko

PO

Proxima Centauri

PO

Orcus është objekt Përtëj-Neptunian

Vizioni i facen <http://www.tuimp.org> për të mësuar më shumë përkësia e sërisht përtëmarrës paraqitura në mënyrë libër.

TUIMP Creative Commons

